

(Charlotte Douglas: head of the chair. New-York University), "Your collections may certainly surprise a person even after Louvre, British museum, Tate Gallery, Hermitage, many American museums and Russian museum" (A. Verdi Farmanfarmayan from Rutgers University), "Arranging exhibition of only one part of Savitsky's collections may cause great sensation. It gives possibilities for the art lovers to see for the first time typical reserve, reminding about art panorama of classic vanguard size" (Dr. Aare A. Hansen-Leve, Germany, prof. Munhen University). [5] If "Guardian", newspaper was issued in England, called our museum "one of the wonderful museums of the world", The "New-York Times" fixes 29 museums in the world deserving to visit. In 1984 the museum was given the name of I.V. Savitsky after his death and he was awarded the Order "Buyuk Khizmatlari uchun" (For the Great Services) in 2002 according to the President's decree. It was the greatest appraisal given for his service and selfless labour for the nation.

The Role of museum of Regional Studies organized in Turtkui in 1929 is incomparable in propagating and keeping national art. Museum expositions express the history of the region, people's art, creative work of the people, archaeology, ethnography, flora and fauna, the Aral Sea disaster. Moreover, the expositions give fine expression of the state of fine arts typical to karakalpak nation from ancient times till current days, as well as the great success in this field during the years of independence. The museum fund contains about 60 thousand exhibits. It consists of three departments: 1. "Nature", 2 "Archaeology-ethnography", 3. "New History". The Department "Nature" is mainly intended for school children and there the exhibits cover the topics as "Ustyurt", "QuizilKum", "The Aral Sea", "Swimming animals and insects", "Forest". These exhibits say about the life of the region in lively pictures. Besides, museum exhibits express rich underground and overland fossils, flora and fauna.

It's well-known that there are over 200 hundred archaeological excavations in the territory of the republic. There is a special department giving information about these ancient excavations in the museum and in this department one can see diminished models of the so-called fortresses (Kala): Koy-Krylgan Kala, Jonbash Kala, Tuproqqaala and other Kalas erected in the VIth century (BC). These diminished models reflect the process of changing people's mode of living and construction of towns (Kalas).

Great contribution has been made to formation of the museum by the following scientists: N.A. Baskakov, I.V. Torchinskaya, Qu. Ayimbetov. The museum fund became richer and richer with the exhibits found in the process of archaeological-ethnographic expeditions under the guidance of scientists Y. Ghulomov, S. P. Tolstov, T.A. Zhdanko, A.L. Melkov, A.S. Morozova. [9]

In the department "New History" of the museum one can get a great deal of information about constructive and creative labour in the years of independence. The department is getting richer and richer with the exhibits reflecting new success year by year.

The museum has been taking part in the various festivals on Uzbekistan scale with its exhibits and is becoming prize-winner. In particular, in 2006 the museum was awarded the 1st degree Diploma in the 1st International museum festival held in Karshi and this appraisal expressed its significance [8].

Besides, the museum succeeded in winning prize in the exhibitions held in Tashkent and Marghilan [8].

These museums in Karakalpakstan land have been serving people as cultural-educational establishments challenging to prosperous future by learning its history. Such exemplary cultural centers in our independent country have been making a great contribution to the matter of education of younger generation and people in the spirit of love and devotion to the motherland and cherish the treasures of independence.

References

1. Habibullayev N. The Future of Uzbekistan museums. The Echo from the pfst. 1999, №1-2, -P.2
2. Babanazarova M. State Art museum of the Republic of Karakalpakstan. Named after I.V. Savitsky.
3. Vesti Karakalpakstana. Newspaper №149, August, 1991.
4. Novitsky I. Nukus collection through the eyes of experts. Vesti Karakalpakstane February 21, 2012.
5. Novitsky I. Luvr treasures in Nukus. Vesti Karakalpakstan. February 7, 2012.
6. Nasrullayev V. Advocators of karakalpak cultural heritage. Vesti Karakalpakstana. January 4, 2010, №2.
7. Nurabullayeva S. Museum is a mirror of our history. "San'at". 2009. №3-4.
8. Uzbekistan national Encyclopedia.(Uz. ME) T., 2005, №4. -P.100

РЕЗЮМЕ
Мақолада Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги йилларида маданият ва маънавиятга бўлган эътибор масалалари кенг таҳлил қилинган. Халқ маънавияти ва маданиятини юксалтиришда музейларнинг аҳамияти катта. Мустақиллик йилларида музейлар ривожига давлатимиз ва Ўзбекистон раҳбариятининг ғамхўрлиги алоҳида баён қилинган. Ўзбекистон таркибидаги Қорақалпоғистон Республикасидаги музейлар аҳоли ва уларнинг халқаро экспертлар томонидан баҳолашни масалаларига диққат қилинган. Унда бу ҳудуддаги И.В. Савицкий номидаги санъат ва Ўлкашунослик музейлари ҳақидаги маълумотлар келтирилган.

В статье широко анализируется вопросы внимание на культуру и духовность народа за годы независимости в Республике Узбекистан. В развитие культуры и духовность народа особое значение имеют музеи. Здесь подробно излагается заботы государства и руководства Узбекистана в развитии музеев за годы независимости. В статье особое внимание уделяются на состоянию музеев Каракалпакстана как составная часть Узбекистана и оценка международных экспертов этих музеев. Еще в статье приводятся сведения о музеех искусств имени И.В. Савицкого и Краеведческого музея расположенном в городе Нукусе.

SUMMARY
The article the problems pertaining to the attention drawn to culture and spirituality of the nation during the years of Independence in the Respublic of Uzbekistan are considered. Museums occupy a significant role in the development of culture and spirituality of the nation. The tendance from the state's side and the leadership of Uzbekistan in the development of museums during the years of Independence is expounded. Special attention is drawn to conditions of the museums in Karakalpakstan that are considered as a significant part of Uzbekistan, and to the issues of how they are evaluated by international experts. Therein, thorough information about the Art Museum named after I.V. Savitsky and museum of Regional Studies, that are located in Nukus city, is given in the article.

БАЛА ҲУҚИҚЛАРИ - ХАЛЫҚ АРАЛЫҚ ҲУЖЖЕТЛЕРДЕ

Т.Қаллибеков - юридика илимлерининг кандидаты
Қарақалпақстан Республикасы ХБХҚТОҚАА орайы

Таянч сўзлар: бола ҳуқуқлари, декларация, пакт, конвенция, факультатив протокол.

Ключевые слова: права ребенка, декларация, пакт, конвенция, факультативный протокол.

Key words: child rights, declaration, covenant, convention, optional protocol.

Бала ҳуқуқларын қорғау маселеси дунья жүзиндеги барлық мәмлекетлер ушын тән болып, жер жүзінде жасаушы ҳәр бир бала ушын тийисли. Бала тәрбиясы

келешекти белгилеу менен байланысly жүдә үлкен әһмийетке ийе маселе есапланады. Бала тәрбиясы маселесинде Президентимиз "Перзентлеримиздин

қабилетін жүзеге шығаруға балалықтан итибар беріп, олардың қамалатын ушын барлық имканиеттарымызды сарыпласақ, жұртымыздан және көплеген Берунийлер, Ибн Синалар, Улұғбеклер жетилісип шығады. Мен бұған исенмен!”,- деген бахалы пикирлерді билдирген еді [1].

Бала хуқықларын қорғау атамасы хәр қыйлы жағдайларда, хәр қыйлы шөлкемлер тәрәпинен хәр қыйлы мәнисте қолланылады хәм оның ең әпиуайы көриниси хәр бир баланың өзине келтирилетуғын зиянынан қорғалуы хуқықына байланыссы мәселелерди хәр тәрәплеме талқылаудан ибарат. Сондай-ақ, бала хуқықлары деп, инсанлар ушын тән хуқықлардың балалар ушын да қолланылуына да айтылады. Бала хуқықларын қорғауға халық аралық хуқықта да кең түрде кепилликлер берілген.

Бала хуқықларын қорғауға байланыссы қағыйдалар 1945-жылдан рәсмий түрде жұмыс алып барып атырған Бирлескен Миллетлер Шөлкеми (*кейинги орынларда БМШ*) Бас Ассамблеясы тәрәпинен 1948-жылы 10-декабрьде қабыл етилген хәм жәрияланған Инсан хуқықлары улуыма жәхән декларациясының 25-статьясының 2-бөлиминде белгиленген. Оған мууапық, аналық хәм балалық айрықша қәуендерлик хәм жәрдем хуқықын беретуғынлығы, некеден яки некесиз тууылған барлық балалар бирдей социаллық қорғаудан пайдаланыуы тийис екенлиги, 26-статьяның 1, 2 - бөлиimleri билим алыу мәселелерине бағышланған болып, 3-бөлиминде, ата-аналар өзлериниң киши жастағы балалары ушын билим беріу түрин таңлауда үстин хуқыққа ийе екенлиги белгиленген [2]. Мәмлекетимиз 1992-жыл 2-марттан БМШне ағза.

БМШ тәрәпинен 1966-жыл 16-декабрьде Пуқаралық хәм сиясий хуқықлар ҳақында Халық аралық пакт қабыл етилген. Мәмлекетимиз оған 1995-жылы 28-сентябрьде қосылған. Пакттиң 10-статьясы 2-бөлиминде, ер жетпеген айыпкерлердиң ер жеткен айыпкерлерден ажратылатуғынлығы хәм қысқа мүддетте шешим қабыл етиуи ушын судқа жеткерилетуғынлығы, 14-статьясы 4-бөлиминде ер жетпегенлерге байланыссы суд процесинде олардың жасы хәм оларды қайта тәрбиялау мүмкиншилиги есапқа алынуы тийислиги көрсетилген. Пакттиң 23-статьясында, некеден ажырасқан жағдайда барлық балалардың зәрүр жағдайда қорғалуы, 24-статьясында, хәр бир бала ҳеш қандай кемситиулерсиз расасы, терисиниң реңи, жынысы, тили, дини, миллий хәм социаллық келип шығуы, тууылуы хәм мүлкий жағдайына қарамастан мәмлекет, жәмийет хәм баланың семьясы тәрәпинен оның жас өспиримлик жағдайы итибарға алынып, қорғалуы хуқықына ийе екенлиги, хәр бир бала тууылуыдан есапқа алынып, тезден өз исимине, пуқаралығына ийе болуы белгиленген [3]. Пактте белгиленген ұазыйпаларды әмелге асыруы ушын пактте ағза мәмлекетлердиң пуқаралары ишинен 18 адамнан ибарат Инсан хуқықлары бойынша Комитет шөлкемлестирiledi. Комитеттиң жұмысы 14 статьядан ибарат Факультатив протокол менен тәртипке салынады.

БМШ тәрәпинен 1966-жыл 16-декабрьде Экономикалық, социаллық хәм мәдений хуқықлар ҳақында халықаралық пакт қабыл етилип, 1976-жылы 3-январьдан күшке кирген. Өзбекстан Пактте 1995-жылы 28-сентябрьде қосылған. Пакттиң 10-статьясында, семья жәмийеттиң тийкарғы бұуыны есапланып, семья жууапкершилигинде балаларды тәрбиялау ғамхорлығы жатқанлықтан, оны күруйда мүмкиншилиги болғанша ең жоқары қорғау хәм жәрдем берилиуи кереклиги, неке тәрәплердин өз ара еркин келисимине тийкарланып дузилиуи тийислиги белгиленген. Усы статьяда, әсиресе аналарды тууыу хәм оннан кейинги дәуирде айрықша қорғау зәрүрлиги,

усы дәуирлерде жұмыс ислейтуғын аналарды социаллық тәмийинлеу бойынша ҳақы төленетуғын дем алыслар яки жетерли дәрежеде напакалар берилиуи нәзерде тутылған. Балалар яки жас өспиримлердин семьялық келип шығуы яки басқа белгилерине қарамастан, ҳеш қандай кемситиулерсиз қорғаудың айрықша илажлары көрилип хәм жәрдем берилиуи керек. Жас өспиримлер социаллық хәм де экономикалық эксплвациядан қорғалуы, олардың мийнетинен әдеп-иқрамлығына, денсаулығына зиянлы яки олардың бир тегис рауажланыуына, өмирине қәуипли жұмысларда пайдаланыуы нызам менен жазаланыуы тийис [4].

Пактте қатнасуышы мәмлекет хәр бир адамның ең жоқары физикалық хәм рухый саламатлық жетискенлик хуқықын тән алатуғыны, бұл хуқықты әмелге асыруыда, балалардың саламат өсиуин, балалар өлимшилиги хәм өли тууылуының қысқартылуы тәмийинлеу, сыртқы орталық хәм санаатта мийнет гигиеналарының барлық халатларын жақсылау, эпидемиялық, кәсиплик хәм басқа да кеселликлер менен түресиу, ескертиу хәм емлеу, хәммеге айырған жағдайда медициналық жәрдем беріу, күтип қарау ушын жағдай жаратыуы тийис екенлиги белгиленген.

Пактте қатнасуышы мәмлекетлердин хәр бир адамның билим алыуға болған хуқықларын тән алыуы, билим алыу адам шахсының толық рауажланыуы ушын бағдарланыуы, билим алыу еркин жәмийеттиң пайдалы қатнасуышысы болуына шараят жаратыуы тийис екенлиги көрсетилген. Сондай-ақ, баслауыш тәлимди хәмме ушын бийпұл хәм мәжбүрий түрде, орта билимлендириу хәм оның хәр қыйлы формаларын хәмме ушын ашық хәм де билим алыу мүмкиншилигине ийе болуы ушын барлық зәрүр илажларды көриуи кереклиги, избе-излик пенен бийпұл тәлим алыуды енгизиуди әмелге асыруылары тийислиги, жоқары билим алыуды толық теңлик тийкарында хәр бир адамның қабилетинен келип шығып, хәмме ересе алыуы ушын зәрүрли илажларды әмелге асыруы хәм де избе-излик пенен бийпұл тәлим беріуге ерисиу белгиленген.

БМШ тәрәпинен 1989-жылы 20-ноябрьде Бала хуқықлары ҳақындағы Конвенция қабыл етилди [5]. Мәмлекетимиз Конвенцияға 1992-жылы 9-декабрьде қосылған. Конвенцияға қосымша 2000-жыл 25-майда Балалардың қураллы жәнжеллерге тартылуына байланыссы хәм Балалар саудасы, балалар бузықшылығы хәм балалар порнографиясына байланыссы факультатив протоколлар қабыл етилген. Мәмлекетимиз 2008-жылы 23-декабрьде еки факультатив протоколға да қосылған [6].

Қабыл етилген халықаралық хуҷжетлерге мәмлекетимиздиң қосылуы оларда нәзерде тутылған, бала хуқықлары хәм еркинликлерин тәмийинлеуге бағдарланған миннетлемелердиң мәмлекетимиз тәрәпинен орынланыуы тийислигинен дәрек береді.

Конвенцияның алғы сөзинде: - Конвенцияға қатнасуышы мәмлекетлер БМШ Уставында жәрияланған принциплерге мууапық, жәмийеттиң барлық ағзаларының қадир-қымбаты, теңлик хәм ажыралмас хуқықлары, еркинлик, әдиллик хәм тынышлықты тәмийинлеудиң тийкары екенлигин тән алғанлығын есапқа алып, хәр бир мәмлекетте, соның ишинде, рауажланып атырған мәмлекетлерде де балалардың турмыс шараятларын жақсылау ушын халықаралық бирге ислесиудиң әхмийетлигин тән алып, Конвенцияда белгиленген қағыйдалар бойынша келисип алғанлығы көрсетилген.

БМШ тәрәпинен Бала хуқықлары ҳақындағы Конвенцияның қабыл етилиуине дүнья жүзиндеги балаларға қарсы исленип атырған мийримсизлик жағдайлар себеп болды. Булардың ишинде ең

тийкарғыларынан бири балалардың кемситилиуі болып есапланады. Кемситиу, бул дүнья жүзиндеги миллионлап балалар ушын күнделикли ушырасатуғын жағдай болып, балаларға зорлық ислетиу, оларға қатаң хәм мийримсиз қатнасық жасау, сондай-ақ, езиушиликтиң басқа да түрлерин қолланыу менен сыпатланады. ЮНИСЕФ мағлыұматларына қарағанда, гөдеклерди жынысый белгилерине қарап өлтириу, аборт ислетиу, оларға жетерлише азық-ауқат бермеу хәм қараусызлық ақыбетинде 60-100 миллионға жақын хаяллар дүнья жүзи халқы санынан шығарылып жибериледи. Дүньядағы балалар мийнетинен пайдаланыудың ең көп бөлимин қурайтуғын хожалықлардың жұмыстарына жалланған балалардың 90 пайызы 12-17 жас аралығындағы қызлар болған. Орайлық хәм Шығыс Европадағы меҳрибанлық үйлериндеги балалардың 20 пайызын шамалап көре майып балалар қураған [7].

Конвенцияның 1-статьясында, усы Конвенцияның мақсетлери ушын 18 жасқа толмаған хәр бир инсан заты, егер балаға қолланылатуғын нызам бойынша ол ертерек ержетпеген болса, бала есапланады деп көрсетилген. Конвенция талаптарына муўапық, Конвенцияға қатнасыушы мәмлекетлер өзиниң тәсир шеңберинде болған хәр бир бала ушын көзде тутылған барлық хуқықларды тәмийинлеп береді хәм баланың хуқықларын тәмийинлеу ушын барлық зәрүр илажларды көреді. Балаларға қаратылған барлық хәрекетлерде, баланың мәплери жақсырақ тәмийинлениуине биринши дәрежелі итибар береді хәм де Конвенцияда белгиленген хуқықларды әмелге асыруу ушын барлық нызамлы, хәкимшилиқ хәм басқа да илажларды көреді.

Қатнасыушы мәмлекетлер баланың жасау хуқықы, хәр бир бала туўылған ўақтынан дизимге алынуу, исимге, пуқаралыққа ийе болуу, өз ата-анасын билиу, олардың ғамхорлығынан пайдаланыу хуқықларына ийе болуу, бала бул хуқықлардан айырылып қалған болса оны тезирек тиклеу, бала өзиниң қәлеуисиз ата-анасынан айырылып қалмауының илажларын көреді. Бала мәплеринен келип шығып, суд тәртибинде әмелге асырылған жағдайлар буган кирмейди. Баланың еркин пикирлеу, хұждан хәм дин еркинлиги хуқықларын қорғайды. Бирде бир баланың жеке, семьялық турмысы, жеке қол қатылмаслық, турақ жайға қол қатылмаслық хуқықлары, хат-хабарларының сыр сақланыуы, ар-намысы, қадир-қымбатына қастыянлық етиу объекти болууы мүмкин емес. Бала усындай араласыулар яки қастыянлықлардан нызам жолы менен қорғаныу хуқықына ийе.

Қатнасыушы мәмлекетлер ғалаба хабар қураалларының әхмийетли абыройын тән алады хәм бала хәр қыйлы миллий хәм халықаралық дәреклердин хабарлары хәм де материалларын, социаллық, руўхый хәм тәрбиялық жетискенликке, физикалық хәм руўхый раўажланыуына көмеклесіуіге қаратылған хабарлардан руўхланыуын тәмийинлейди. Ата-ана ямаса тийисли жағдайларда нызамлы кәуендерлер баланың тәрбияланыуы хәм раўажланыуы ушын тийкарғы жуўапкерлер есапланады. Баланы физикалық хәм руўхый зорлықтың барлық түрлеринен қорғау илажлары, зәрүр жағдайда, бала хәм оған ғамхорлық көрсетип атырған шахсларды керекли дәрежеде қоллап-қуўатлау мақсетиндеги социаллық дәстүрлер ислеп шығыу ушын нәтийжели тәртип-қағыйда, сондай-ақ, бала менен жоқарыда көрсетилген усулда мийримсизлерше қатнасықта болуу жағдайларында ескертиу, анықлау, хабар беріу, қарап шығыу, тергеу алып баруу, емлеу хәм де оннан кейинги илажларды көриу зәрүрлиги пайда болған жағдайда, суд исин қозғатуу ушын ис-илажларды да өз ишиней алады.

Өзиниң шаңарақ ғамхорлығынан ўақтынша яки

удайына айрылған ямаса өзиниң ең жақсы мәплери жолында бундай ғамхорлыққа қала алмайтуғын бала мәмлекет тәрәпинен көрсетилетуғын айрықша қорғау хәм жәрдемди алыу хуқықына ийе. Ақылы яки физикалық жетиспеушилиги бар баланың айрықша мүтәжликлерин итибарға алған жағдайда жәрдем имканият дәрежесинде баланың ата-анасы хәм ол хакқында ғамхорлық етип атырған басқа да шахслардың экономикалық имканиятлары есапқа алынып бийпул бериледи. Баланың денсаулықты сақлау системасының жетилискен хызметлеринен, кеселликлерди емлеу хәм денсаулықты тиклеу қураалларынан пайдаланыу хуқықын тән алады. Бирде-бир бала денсаулықты сақлау системасының бундай хызметлеринен пайдаланыудан ибарат өз хуқықын айрылып қалмауы керек.

Конвенцияға ағза мәмлекетлер баланың билим алыу хуқықын тән алады хәм де усы хуқық тең имканиятлар тийкарында әмелге асыуына әсте-ақырын ерисиу мақсетинде: төлемсиз хәм мәжбүрий басланғыш тәлимди енгизеди; улыўма хәм кәсип-өнер бойынша орта тәлимнің хәр қыйлы түрлерин раўажландырууды хошеметлейди, бундай тәлимнен хәмме балалар пайдалана алыуын тәмийинлейди хәм бийпул тәлим енгизиу хәм зәрүрлик болған жағдайда финанслық жәрдем көрсетиу сыяқлы зәрүр илажларды көреді; барлық зәрүр қурааллар жәрдеминде хәр бир баланың қәбилети тийкарында жоқары тәлимнен билим алыуын тәмийинлейди; барлық балалар ушын тәлим хәм кәсип-өнер таярлығы саласындағы хабар хәм де материаллар менен танысуу имканиятларын жаратып береді; балалардың мектепке турақлы түрде барыуына көмеклесіу хәм де мектепти таслап кететуғын оқыушылар санының кемейиуі ушын ис-илажларды көреді. Тәлимге байланысly мәселелер бойынша, соның ишинде, пүткил дүньяда жаўызлық хәм саўатсызлықтан жәрдем беретугын хәм де илмий-техникалық билимлер хәм оқытыудың заманагөй усулларына жол ашыуды жеңилестиретуғын мақсетлерге қаратылған халықаралық бирге ислесиуды қоллап-қуўатлайды хәм раўажландырады.

Конвенциядағы қағыйдалардың хеш қандай бәнти айырым шахслар хәм органлардың оқыу журтларын ашыу хәм де оларға Конвенция принциплерине бойсынған жағдайда басшылықты әмелге асыруу, бундай оқыу орынларында берилетуғын тәлим мәмлекет тәрәпинен орнатылған минимал нормаларға жуўап беріу керек, деген талаптың орынланыуындағы еркинлигин шеклеу сыпатында додаланбайды хәм қолланылмайды.

Қатнасыушы мәмлекетлер, баланың экономикалық эксплуатациядан хәм оның саламатлығы ушын қәуип-қәтерли яки тәлим алыуы ушын тосқынлық қылатуғын ямаса денсаулығы, физикалық, ақылы, руўхый, әдеп-икрамлық хәм социаллық раўажланыуына зыян келтиретуғын хәр қандай хәрекетлерден, ислерден қорғалуы хуқықын тән алады. Балаларды урлау, сатыу ямаса оларды хәр қандай мақсетлерде хәм хәр қандай формада контрабанда қылуыдың алдын алыу ушын миллий, еки тәрәплеме хәм көп тәрәплеме дәрежеде барлық зәрүр ис-илажларды көреді. Бирде-бир баланың қыйнаўларға ямаса басқа түрдеги инсанға азап беріуши хәрекетке тартылмаслығын тәмийинлейди. Жынаят жуўапкершилиги ушын өлим жазасы, азатлыққа шығаруу көзде тутылмаған өмирлик қамақ жазасы 18 жастан киши болған шахслар тәрәпинен исленген жынаятлар ушын қолланылмайды. Конвенцияда нәзерде тутылған хеш бир қағыйда бала хуқықларын әмелге асыруға көп дәрежеде жәрдем беретугын хәр қандай жағдайға тәсир қылмайды хәм де бундай қағыйдалар қатнасыушы - мәмлекетлердин нызамшылығында хәм усы мәмлекетте әмелде болған

халық аралық хуқық нормаларында өз көринисин табыўы мүмкин.

Мәмлекетимизде бала хуқықларына байланыслы болған халықаралық хўжетлердиң қағыйдаларын

сақлаған халда Миллий нызамшылығымызды жетилистирип барыў ҳазирги кўнниң әхмийетли ўазыйпаларынан бири есапланады.

Әдебиятлар

1. Мирзиёев Ш.М. “Билимли авлод - буюк келажакнинг, тадбиркор халқ-фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир”. Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганиниң 26 йиллиғига бағишланған тантанали маросимдағи маърузаси.

2. Всеобщая декларация прав человека. Сборник международно-правовых документов ООН в области прав человека и борьбы с преступностью. 2009.

3. Международный пакт о гражданских и политических правах. Сборник международно-правовых документов ООН в области прав человека и борьбы с преступностью. 2009.

4. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Сборник международно-правовых документов ООН в области прав человека и борьбы с преступностью. 2009.

5. Бола хуқуқлари тўғрисида Конвенция. Unicef. –Тошкент: 2009.

6. Факультативный протокол к Конвенции о правах ребёнка, касающийся торговли детьми, детской проституции и детской порнографии. Сборник международно-правовых документов ООН в области прав человека и борьбы с преступностью. 2009.

7. Болаларни ҳимоя қилиш. Парламент аъзолари учун қўлланма №7. Unicef, 2006.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада БМТ томонидан қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги ва Фуқаролик ҳуқуқлари ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактларда ҳам да Факультатив протоколда белгиланган болалар таълим тарбиясига оид қоидалар ўрганилган. Шунингдек, мақолада Пактда иштирок этувчи давлатларнинг бола ҳуқуқлари ҳимояси бўйича мажбуриятлари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются положения Всеобщей декларации прав человека, Международных пактов об экономических, социальных и культурных правах, Международных пактов о гражданских и политических правах, а также Факультативного протокола ООН. В статье также подчеркиваются обязательства государств - участников Пакта по защите прав ребёнка.

SUMMARY

The article examines the provisions of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenants on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenants on Civil and Political Rights, and the UN Optional Protocol. The article also emphasizes the obligations of the States parties to the Covenant to protect the rights of the child.

ЎЗБЕКИСТОНЛИК “ҚУРОЛСИЗ АСКАРЛАР”НИНГ УРАЛДАГИ МЕХНАТ ФАОЛИЯТИДАН

Х.Қурбонов - тарих фанлари номзоди

Навоий давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: иккинчи жаҳон уруши, Урал, меҳнат, "қуролсиз аскар", ҳаёт, тақдир, эвакуация, лагерлар, тадқиқотлар.

Ключевые слова: вторая мировая война, Урал, труд, «безоружный солдат», жизнь, судьба, эвакуация, лагеря, исследования.

Key words: World War II, the Urals, labor, "unarmed soldier", life, destiny, evacuation, camps, research.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида Урал ҳарбий-мудофаа ишлаб чиқариши асосий ҳудудга айланди. Чунки Урал фронт учун хизмат қилишга қулай, географик жойлашуви ва урушнинг бошланиши давриданок ишлаб чиқариш инфратузилмасига эга бўлган, яъни саноат маркази ҳамда темир йўллар жойлашган қулай макон эди.

Урушнинг илк икки йилида Россиянинг Европа қисмидан 730 та саноат корхонаси эвакуация қилинган эди [1:131].

Шунга кўра Урал ҳудудларидаги саноат корхоналарига минглаб одамлар эвакуация қилинди, жалб этилди ва меҳнатга ёлланганиди. Улар саноат корхоналарида, ишлаб чиқаришда, қурилишда, қишлоқ хўжалигида, муассаса ишлашлари кўзда тутилди ва тўлалигича “меҳнат армиячилари”га айлантирилди. Эвакуация қилинганларнинг аксарияти маҳаллий аҳоли сингари турмуш кечирган бўлсалар, бошқа бир қисми махсус шароитларда кун кечиришга мажбур бўлганлар.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида “меҳнат армиячилари” авваллари ҳарбий қисмларда отрядлар, колонналар, рота ва взводлар шаклида ташкил қилинган бўлиб, улар оддий меҳнаткаш аҳолидан ўзига хос кўриқланиш ва меҳнатга ёллангани тизими билан фарқланар эдилар.

Кейинчалик ишчилар колонналари ҳарбий комиссариатлар ва ички ишлар томонидан шахсий таркиб сифатида шакллантирилиб, улар эндиликда “ҳарбий хизматчилар мақоми”да гавдаланишган. Аммо, сўроқсиз ва ўз ихтиёри билан чакирув пунктига келмаган ёки қочи кетишга уринганлар жиноий жавобгарликка тортилиш билан жазоланишлари муқаррар қилиб қўйилган [2].

Турли миллат ва элатлардан таркиб топган меҳнат колонналаридаги ишчилар уруш якунлангунга қадар

ишлашлари белгилаб қўйилди ва бу колонналар янги-янги кучлар билан мунтазам тўлдириб борилади.

Тарихий тадқиқотларнинг хулосалари шуни исботламоқдаки, Иккинчи жаҳон уруши йилларида Уралга жалб қилинган “меҳнат армиячилари” 3 тоифага бўлинганлар. Яъни, 1-тоифа “совет-немислари”, 2-тоифа “Ўрта Осиё ҳарбий округидан жалб қилинганлар”, 3-тоифа эса “махсус кўчкиндилар”. Ушбу тоифа вакиллари “қуролсиз аскарлар” сифатида меҳнат қилдилар ва тарихда шундай ном қолдирдилар.

ВКП(б)Марказий Комитети Сиёсий бюросининг 1941 йилнинг 31 августдаги “Украина ҳудудидаги немислар ҳақидаги” қарори билан совет-немислари (совет иттифоқи ҳудудларида яшовчи немис миллатли аҳоли – Х.Қ.) “меҳнат армияси”га оммавий жалб қилинган илк халқлар бўлиб тарихга кирди.

Мудофаа халқ комиссарлигининг 1941 йил 8 сентябрдаги № 35105-рақамли директиваси билан Қизил Армия таркибидаги немис миллатидаги халқларни хизматдан озод қилиш белгиланди. Бунга кўра эндиликда бу миллат фуқаролари ички округларга ва қурилиш ҳарбий қисмларига йўналтирилди.

Айнан мана шу даврдан бошлаб Уралда илк “меҳнат армиячилари” шакллана бошланди.

СССР Давлат мудофаа комитетининг 1942 йил 14 октябрдаги №2414СС – рақамли қарори билан Ўрта Осиё ҳарбий округидан (ЎОҲО, САВО – Среднеазиатский военный округ – таржимаси, -Х.Қ.) 350 минг оддий фуқаролар “меҳнат армиячилари” сифатида Уралга жалб қилиндилар.

1943 йилнинг кузида жалб қилинганларнинг асосий қисми Ўзбекистондан эди. 1943 йилнинг 15 апрелида 67000 меҳнаткаш, яъни ҳудудга жойлаштирилган Ўрта Осиёликларнинг 48,6 % ни ўзбекистонликлар ташкил қилган. Улардан Свердловск вилоятига – 15131 киши,